

spirala*

relja dražić

Kada sfinga, dakle ona čiji se cvet zove sunovrat, ponovo progovori, teraće buve repom lische: Te-banca i tudina mimogrednika presreće glas koji mu nosi smrt ne samo ako opet ne prepozna sebe; moraće znati i onog koji za sve rastvara svet. Gluv će na mestu ostati i bez školjki (i bez gluvoče), a koji čuje, dumaće nad rečima:

1

»Tripit k'o prutom
prasnulo o vrata.

Na smrtni rodi se znak,
da živi mrenjem.

2

Sin, a koprivom,
kao kćer je,
triput, za alčicu od zlata,
nažari mu baba uvo,

i životom kao smrću
da je jak.

3

I od kamen mu sudbine,
i od čelik veka,
mekano da paperje,
da zlatali zvez.

4

I da sila mu je data,
bodar iz neprebol-dubine,
izroni li,
svima da je za lek.«

— Kaži čoveče, ko li je taj?

Lele i kuku namerniku. No čak i kad bude kolutala očima sove, sačkaće svog presuditelja.
Sin će kraljičin znati, da bi joj postao muž.
I kada naide, senka u sandalama boje prašine druma,
odgovor kliznuće bez mucanja: — To je pesnik!
Jer taj živi umirući
kao žena radja
(život podaruje, novo biće stvara).
Paperjastom dušom
staljuje zvono od tuča,
te ono zlatno sad zvoni tiho,
no dugo.
Neprebol taj ne preboleva
već na površini mu pliva
bez tikvi oko pasa.
Dok pliva dotle leži.
Kad udovi mu malakšu
zlatni zvon umine.
I sfigna će opet u sunovrat.

NAPOMENE PRIREDIVAČA

*Odlomak iz rukopisa nađenog u trosobnom stanu s dva balkona.
**Više igranjem slučaja, ili sticajem okolnosti, nego planiranim istraživanjem koje bi moglo biti potaknuto znacima navoda što uokviruju stihovan zagotonik, priredivač je utvrdio da se ova u slovo poklapa s pesmom Momčila Nastasijevića -On-. Ne baš nezanimljivo otkrive suću nas tako s novom zagotonikom.

Nastasijevićeva pesma objavljena je posthumno. Tek 1938. Ako su tačni podaci do kojih sam došao, onda je ovaj rukopis teško mogao nastati u toj ili posle te godine.

opaska

tatjana lukić

arturu š, staroj beštiji

odista
bivalo je tako
namjesto mudrosti ljubila je
žena vjerno oduvijek mudrace

opremala ih za trgove i gozbe
što ostaše za nju nerazuman pir
njihove mantije
sa bijelim svojim noćnim košuljama
nije spremala u iste škrinje

ali čekaj stara Ilio
mani mudro lajanje
i odloži sram

ako imaš šta imati trebaš
priđi mirno ksantipi
i svuci joj veo

to što čamliiza njena gnjeva
moglo bi ti utihnuti i najžešću riječ

grehotne

1

zanemariti kamen
ne slušati vodu

slijedom svoje sjeni

govoriti govoriti
sam se svome uhu umiljavat
na jedan jezik jedan špat
priviči grlo i sluš

mimo svega
što ista uđa ne pronosi svjetom
kao pored utvare kao
pored čuda od koga oči odviklesmo
proći slijepo

zar bi nas bilo bez busanja u prsa
ja sam ovo i
ovo čelo moje jedino
i ovo srce
ni u kojoj drugoj spilji pohranjeno

čini se dobar
ovaj zaborav i nehaj

još bismo pod sebe mokrili
da ga nije
još se u pešeni koprcali

zar bi se iz jasala skotrljali
znajući da bolimo zemlju koracanjem
da joj vijenac — ranu rezbarimo trkom

prevedena proza

susedi

rejmond karver

Bil i Arlin Miler su bili srećan par. Ali povremeno su osećali da su u njihovom krugu poznanika jedino oni nekako zaobiđeni, i da je Bilu ostalo samo da pazi na svoje knjigovodstvene obaveze, a Arlini da brine o sekretarskim dužnostima. Razgovarali su katkad o tome, praveći uglavnom poređenje sa životom svojih suseda, Herijetom i Džimom Stoun. Milerovima se činilo da su Stounovi živeli punijim i sjajnijim životom, sasvim različitim od njihovog. Stounovi su uvek izlazili na večere ili su priređivali sedeljke kod kuće, ili su potovali širom zemlje u vezi sa Džimovim poslom.

Stounovi su stanovali na istom spratu s Milerovima. Džim je radio kao trgovski putnik u fabriци za mašinske delove i često mu je uspevalo da sjedini posao sa zadovoljstvom, pa će i ovom prilikom Stounovi provesti na putu deset dana, prvo u Šajenu, a potom u Sent Luisu, u poseti rodacima. Dok budu odsutni, Milerovi će paziti na njihov stan, hraniti Kiti i zalivati cveće.

Bil i Džim su se rukovali pored kola. Herijet i Arlin su obujmile jedna drugu oko laktova i ovlaš se poljubile u usta.

»Lepo se provedite«, Bil reče Herijetu.

»Hoćemo«, reče Herijet. »I vi se dobro provedite, deco.«

Arlin klimnu glavom.

Džim joj namignu. »Zdravo, Arlin. Pazi na strog.«

»Hoću«, reče Arlin.

»Lepo se provedite«, reče Bil.

»Ne brini«, reče Džim i lagano potapša Bila po ruci. »Hvala vam još jednōm.«

Stounovi su mahali dok su se kola udaljavala. I Milerovi su mahali.

»E«, reče Bil, »voleo bih da to mi odlazimo.«

»Dobro bi nam došao odmor«, reče Arlin. Prihvati mu je ruku i obavila je oko svog struka dok su se uspinjali stepeništem do stana.

Pose večeri Arlin reče: »Ne zaboravi — prve večeri Kiti dobija konzervu s ukusom jetre«. Stajala je u kuhinjskim vratima i savijala rukom vezeni stolnjak koji joj je Herijet donela prošle godine iz Santa Fea.

Bil duboko uzdahnu dok je ulazio u stan Stounovih. Vazduh je već bio težak i pomalo sladnjikav. Sat

u obliku sunca iznad televizora pokazivao je pola devet. Setio se kako je Herijet donela taj sat, kako je prešla preko hodnika da bi ga pokazala Arlini, kako ga je ljuškušala i pričala mu kroz ukrasni papir kada je beba.

Kiti protrojla njušku o njegove papuče i potom se prevrnu na bok, ali je brzo skočila kada se Bil uputio prema kuhinji i odabrazio jednu od konzervi naslaganih na bleštavoj sudoperi. Ostavivši mački da gricka svoju porciju, krenuo je u kupatilo. Pogledao je ogledalu, onda zatvorio oči, a onda ih otvorio. Otvorio je ormardić s lekovima. Našao je kutijicu s pilulama i pročitao nalepnici: Herijet Stoun. Svakog dana po jedna prema uputstvu, i stavio je u džep. Vratio se u kuhinju, napunio bokal s vodom i vratio se u dnevnu sobu. Zalio je biljke, spustio bokal na tepih i otvorio bife. Dohvatio je flašu »Čivas rigala«. Otpio je dva gutljaja iz flaše, obrasio usne o rukav i vratilo flašu u bife.

Kiti je spavala na sofi. Pogasio je svetla, lagano zatvorio i proverio vrata. Imao je osećaj da je nešto ostavio.

»Šta te je zadržalo?« rekla je Arlin. Sedela je podvijenih nogu i gledala televiziju.

»Ništa. Igrao sam se s Kiti, reče on, pride joj i dotače joj grudi.

»Hajdemo u krevet, dušo«, reče.

Narednog dana Bil je iskoristio samo deset od dvadeset minuta popodnevnog odmora, i izasao je s posla u petnaest do pet.

Parkirao je kola upravo kada je Arlin iskočila iz autobusa. Sačekao je da uđe u zgradu, a onda ustrčao uz stepenice i uhvatio je kada je iskočila iz lifta.

»Bil! O bože, baš si me uplašio. Poranio si«, reče ona.

On sleže ramenima. »Nisam imao šta da radim«, reče on.

Ona mu prepusti svoj kluč da otvari vrata. On pogleda vrata na suprotnom kraju hodnika pre nego što je ušao za njom.

»Hajdemo u krevet«, reče on.

»Sada?« Ona se nasmeja. »Šta te je spopalo?«

»Ništa. Skini se.« Nezgrapno ju je opipao, i ona reče: Pobogu, Bile.

On otkopča svoj kaiš.

Kasnije su naručili kinesku hranu, a kada je stigla, izglađeno su navalili na nju, bez reči. Slušali su ploče.

„Ne smemo zaboraviti da nahranimo Kiti“, reče ona.

„Upravo sam mislio na to“, reče on. »Idem odmah tam!“

Odabroao je konzervu s ribom za mačku, onda napuni bokal i krenuo u zalivanje. Kada se vratio u kuhinju, mačka je grebala po svojoj kutiji. Gledala ga je netremice čitav minut, a onda se prepustila nuždi. On je otvarao sve delove ormara i razgledao konzerve, kutije s ovsenim pahuljicama, gotova jela, čaše za koktele i vino, porcelan, šerpe i tigane. Otvorio je frižider. Pomislio je celer, odgrizao dva parčeta sira i pojeo jabuku dok je stigao do spačave sobe. Krevet mu se učinio ogroman, s čupavim belim prekrivačem koji je dosezao do poda. Povukao je foku na noćnom stočiću, pronašao polupraznu kutiju cigareta i gurnuo je u džep. Onda je prišao plakaru i upravo ga je otvarao kada se na ulaznim vratima začu kucanje.

Zastao je kraj kupatila i pustio vodu.

„Šta te je zadržalo?“ reče Arlin. »Ovde si više od sata.“

„Stvarno?“ reče on.

„Stvarno“, reče ona.

„Morao sam u klozet“, reče on.

„Imaš svoj klozet“, reče ona.

„Nisam mogao da izdržim“, reče on.

Te noći su ponovo vodili ljubav.

Ujutru je zamolio Arlin da javi da on neće doći na posao, istuširao se, obukao i pripremio lagani doručak. Pokušao je da čita knjigu. Izašao je da prošeta i osetio se bolje, ali ubrzao se, s rukama i dalje u džepovima, vratio u stan. Zastao je kraj vrata Stounović ne bi li, možda, čuo mačku. Onda je ušao u svoj stan i otišao u kuhinju po klijuč.

Drugi stan je delovao svežije od njegovog, ali i mračnije. Možda biljke imaju neku vezu s temperaturom vazduha. Pogledao je kroz prozor, a onda lagan prošao kroz sve sobe i pažljivo razgledao svaki predmet na koji mu je pogled pao. Video je pepeljare, delove nameštaja, kuhinjski pribor, sat. Video je sve. Na kraju je ušao u spavaču sobu, i mačka mu se pojavila kod stopala. Pomilovao ju je, odneo u kupatilo i zatvorio vrata.

Legao je na krevet i zagledao se u tavanici. Ležao je tako, zatvorenih očiju, a onda uvukao šaku u pantalone. Pokušao je da se priseti koji je dan bio. Pokušao je da se seti kada su se Stounovi vratili, a onda je pomislio da li će se ikada vratiti. Nije mogao

da se seti njihovih lica ili kako su govorili i oblačili se. Uzdahnuo je, a onda se s naporom otkotrljao s kreveta, sve do toaletnog stočića, i pogledao se u ogledalu.

Otvorio je plakar i odabrao havajsku košulju. Tražio je dok nije pronašao bermude, uredno ispeglane i obešene preko para smedih kariranih pantalone. Skinuo je svoju odeću i obukao kratke pantalone i košulju. Ponovo se pogledao u ogledalu. Otišao je u dnevnu sobu i nasuo sebi piće i pijuckao ga dok se vraćao u spavaču sobu. Obukao je tamno odelo, plavu košulju, plavo-belu kravatu, crne cipele. Čaša je bila prazna i on se uputi po novo piće.

Kada se ponovo našao u spavačoj sobi, see je na stoliku, prekrstio noge i smeškao se posmatrajući se u ogledalu. Telefon zazvonio dva puta i zatčuta. Dovršio je piće i skinuo odelo. Preturao je po gornjim fiokama dok nije pronašao gacice i prsluče. Uvukao se u gaćice i zakopčao prsluče, onda potražio neku odeću u plakaru. Obukao je crno-belu kariranu suknu, koja mu je bila pretesna i koju se bojao da zakopča, i tamnocrvenu bluzu koja je imala dugmad na prednjoj strani. Pogledao je njenе cipele, ali je znao da mu ne odgovaraju. Dugo je virio kroz prozor dnevne sobe, sakriven iza zavese. Onda se vratio u spavaču sobu i sve stavio na mesto.

Nije bio gladan. Ni ona nije mnogo jela, ali su se stidljivo zagledali i smeškali se. Ona je ustala i provjerila da li je klijuč na polici, potom brzo pospremila sudove.

On je stajao na kuhinjskim vratima, pušio i gledao kako ona uzima klijuč.

„Raskomoti se dok ja budem preko“, reče ona. »Pročitaj novine ili nešto slično“. Obujmila je klijuč prstima. On je, reče ona, delovao umorno.

Pokušao je da se usredsredi na vesti. Pročitao je novine i uključio televizor. Na kraju je prešao preko hodnika. Vrata su bila zaključana.

„Ja sam. Jesi li još uvek tu, dušo?“ viknuo je.

Malo potom brava šklocnici i Arlin izade iz stana i zatvori vrata. »Zar sam se toliko zadržala?“ reče ona.

„Pa, jesi“, reče on.

„Jesam li?“ reče ona. »Mora da sam se zaigrala s Kiti.“

On se zagleda u nju, i ona skrenu pogled. Šaka joj je dalje počivala na okruglini kvake.

„Čudno je to“, reče ona. »Znaš već, kada odes tako u nečij stan.“

On klimnu glavom, skide joj šaku s kvake, i povede je prema njihovim vratima. Otvorio je vrata i

oni udješ u stan. »Čudno je“, on reče. Primetio je beli konac koji je visio odstraga na njenom džemperu, a i obraz su joj bili rumeni. Počeo je da je ljubi u vrat i kosu, i ona se okrenu i uzvratu mu poljubac.

»O, dodavola“, reče ona. »Dodavola, dodavola“, detinjasto je zaplijeskala. »Sad sam se setila. Sastivim sam zaboravila da uradim ono zbog čega sam tamo otišla. Nisam hrnila Kiti, nisam zalila cveće.“ Pogledala ga je. »Nije li to glupo?“

»Mislim da nije“, reče on. »Sačekaj malo, uzeću cigarete i poči cu s tobom.“

Sačekala je da on zatvori i zaključa njihova vrata, a potom ga uhvati za mišicu i reče: »Moram da ti kažem. Našla sam neke slike.“

On stade nasred hodnika. »Kakve slike?“

»Videteš sam“, reče ona. Gledala ga je.

»Stvarno.“ Nasmešio se. »A gde?“

»U komodi“, reče ona.

»Stvarno“, reče on.

A onda ona reče: »Možda se neće vratiti“, i istog časa se zapanji zbog svojih reči.

»Može se desiti“, reče on. »Sve je moguće.“

»Ili će se možda vratiti i, ali nije završila.“

Držali su se za ruke tokom kratke šetnje preko hodnika, a kada je on progovorio, ona je jedva mogla da čuje njegov glas.

»Klijuč“, reče on. »Daj mi ga.“

»Šta?“ reče ona. Piljila je u vrata.

»Klijuč“, reče on, »kod tebe je.“

»O bože“, reče ona, »ostavila sam ga unutra.“

On dohvati kvaku. Zaključano. Onda ona dohvati kvaku. Zaključano. Usne su joj bile rastvorene, a disanje teško, puno iščekivanja. On raširi ruke i ona skliznu između njih.

»Ne brini, reče joj on na uho. »Za ime boga, ne brini“. Stajali su tako. Držali su se. Naslonili su se na vrata kao naspram vetra, i napregli se.

S engleskog preveo
David Albahari

BELEŠKA:

Rejmond Karver (Raymond Carver), američki pesnik i pripovedač, rođen je 1938. Privukao je na sebe pažnju knjigama pesama „U blizini Klamata“ (1968) i „Zimska nesanica“ (1970), ali se kasnije posvetio samim pisanim pričama. Njegova prva prozna zbirka, „Hobete li, molim vas, da budeš mirni“ (1976), našla se u najužem izboru za Nacionalnu nagradu, najvišu književnu nagradu u SAD. Naredne zbirke, „Sumnuta doba“ (1977) i prošlogodišnja „O čemu pišćemo kada pišćemo o ljubavi“, potvrdile su da se radi o izuzetnom pripovedaču koji uspeva da prikaže svet srednjoklasne Amerike (tako često opisan u američkoj prozi – Apdajk i dr.) na sastim nov način. (D. A.)

analitička suočavanja

dorotej i antidoroteji

vinko čubelić

Roman „Dorotej“ * Dobrila Nenadića prikazuje izvanredno bogat i slojevit umjetnički svijet u kojem likovi, i poruke koje nose, grade strukturu jednog mozaika u kojem su poetske predstave pisca doble ubjedljivo estetsko ovloplaćenje. Jedan zanosan i ustreptali, spektralni svijet predočava nam panoramu ljudskih sudsibina, svijet predmetni, vanjski i onaj koji se doživljava iznutra, kao u odbijescima i stalnoj introspekciji junaka ovoga romana.

Likovi se ne ponašaju u svom istorijskom okviru, već su tipični predstavnici ljudskih osobina, karakteri i ličnosti koji se susreću u svakom dobu, a ne samo u srednjovjekovnoj Srbiji kralja Milutina. Uzveši tako istorijski milje samo kao izgovor da bi mogao slobodno da razvija radnju u kojoj je piščeva imaginacija slobodno gradila jedan uverljivi umjetnički svijet, sa dimenzijama koje su samo njemu svojstvene. Nenadić je uspio da stvori slojeve romana koji teku jedan pored drugog, jedan svijet romana unutar šireg svijeta romana, što je nesumnjivo savremeno romansiersko gledanje na prozno stvaralaštvo, po svom tehničkom postupku bliže je čak i „struji svijesti“ nego klasičnom pripovijedanju. Međutim, istini za volju treba reći da je modernost uglavnom ostala na načinu iznošenja radnje. Likovi se ispojavljaju u obliku monologa, vanjski događaji su im povod da svaki od njih ponudi svoje viđenje zbivanja i da procijene postupke drugog lika s kojim se susreću ili analiziraju sami sebe u intimnom svijetu svoga subjektivnog „ja“. Taj unutarnji monolog Nenadićevi likovi koriste da bi otkrivali svoje psihopatološke osobine, svoje griže, savjesti, svoje nesnaženje u vanjskom svijetu, svoje nepodnošenje položaja i mjestu koje zauzimaju u društvu. Oni znatno više pažnje posvećuju objašnjavanju svojih doživljaja, analiziraju svoj život često do detalja (kao, na primjer, u monologu Dadare, Kirče ili Jelene), što sve djeluje tako kao da se čitaocu želi sugerisati da sam mora trati za istinom, jer istina nije ni onaj objektivni vanjski slijed događaja, ni

onaj dubinski, slojeviti, analitički, subjektivni monolog čovjeka koji predstavlja njegovu svjest, niti sve treba odmah prihvati „zdravo za gotovo“ u osjetljivim pitanjima ljudskog postojanja. Međutim, zbog ovako komplikovanog umjetničkog postupka, put otkrivanja odnosa između likova i njihova mesta u klasnoj društvenoj organizaciji nije nimalo otežan, kao što bi normalno trebalo biti, ako bismo uporedili pet različitih isповijesti Nenadićevih junaka o jednom zbivanju (na primjer, njihovo različito mišljenje o monahu vidaru). Naime, svih tih pet monologa uopšte nisu tip „rašomon“ verzije, iako je to nesumnjivo bila namjera autora, čim se opredijelio za takav postupak. Slabost ovakve tehnike je upravo u tome što sve verzije pričanja Nenadićevih likova uglavnom priča jedan čovjek (dakle, pisac), a samo formalno odvaja dio teksta i stavlja ga u usta različitim ličnostima. U krajnjem estetskom vrednovanju, prevladava ipak klasično pričanje, mimetičko prikazivanje, čak kad se i detaljno opisuju unutrašnje more, patnje i nedoumice junaka u romanu „Doroteji“.

Čudesan je taj strukturalni svijet romana. Na jednoj strani imamo zvaničnu društvenu organizaciju koju predstavljaju velikaš Lauš na svom dvoru i oni koji tu rade, kao i manastir, koji takođe ima svoga upravnika, svoje „zaposlene“ i „nezaposlene“, svoje ideologe i svece. Obje one grupe, uslovno rečeno, predstavnika društva doživljavam kao karakteristične, čak imaju mnoge osobine koje odražavaju vrijeme naše civilizacije i naših dilema, posebno zato što su oni kao zvanični, institucionalni predstavnici određenog klasnog načina življenja prikazani u veoma jakim kontrastima besplodnosti i konvencionalnosti, podjele na one koji su smješteni u tačno određene police klasne hijerarhije. Drugi pol, drugi sloj među ovim slojevima predstavljuju tri-četiri lika, i iz manastira i iz kule velikaša Lauša, koji se izdižu iznad romanesknog postupka, jer iako su formalno u toj organizaciji, oni se iz nje odvajaju, ne samo svojim svjetovnim nazorima, nego i ljudskom djetalatom